

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

До захисту допустити
Зав. кафедри _____ доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
« _____ » _____ 2024 р.

**РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПЕТРИКІВСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Викона: студентка 4-го курсу д.ф.н,
групи ГФ - 41
спеціальність: 106 Географія
освітня програма: Фізична географія,
моніторинг і кадастр природних ресурсів
Яна Вікторівна СЕРГА
Науковий керівник:
доцент, к.геогр.н. **Наталя БУБИР**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК **Олександр САВВІЧ**

Секретар ЕК **Тетяна БУЛГАКОВА**

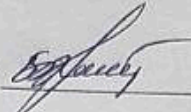
« _____ » _____ 2024 р.

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії та картографії

Зав. кафедри До захисту допустити
доцент **Анатолій БАЙНАЗАРОВ**
« 17 » **серпень** 2024 р.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ПЕТРИКІВСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентка 4-го курсу д.ф.н,
групи ГФ - 41

спеціальність: 106 Географія

освітня програма: Фізична географія,
моніторинг і кадастр природних ресурсів

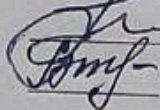
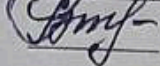
Яна Вікторівна СЕРГА

Науковий керівник:

доцент, к.геогр.н. **Наталя БУБИР**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

97 (відмінно)

 Голова ЕК **Олександр САВВІЧ**
 Секретар ЕК **Тетяна БУЛГАКОВА**

« 20 » **серпень** 2024 р.

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ.....	5
1.1. Земельні ресурси, землекористування, раціональне землекористування: сутність, особливості	5
1.2. Методичні підходи до аналізу якості використання земельних ресурсів територіальних громад.....	9
1.3. Проблеми землекористування в Україні	14
РОЗДІЛ 2. ЗЕМЕЛЬНИЙ ФОНД ПЕТРИКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	21
2.1. Загальна характеристика Петриківської територіальної громади.....	21
2.2. Природні умови формування земельних ресурсів.....	26
2.3. Структура земельного фонду Петриківської ТГ.....	35
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ПЕТРИКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	39
3.1. Особливості використання земель Петриківської ТГ	39
3.2. Проблеми і перспективи використання земель Петриківської ТГ...	45
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Раціональне використання земельних ресурсів має велике значення для економічного розвитку територій і сприяє збереженню ресурсного потенціалу земель та досягненню максимальної ефективності в провідній галузі економіки України - сільському господарстві.

Актуальність даної теми полягає в тому, що наразі по території всієї України, в тому числі й Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області, існують проблеми щодо використання земель, які потребують вирішення шляхом детального аналізу, впровадження нових технологій та систем моніторингових досліджень, які будуть надавати актуальні дані. Крім того, після проведення реформи децентралізації та утворення територіальних громад, які мають нові межі враховуючи території колишніх сілрад, що увійшли до їх складу, виникла необхідність проведення досліджень, які будуть спрямовані на територію громади як цілісний об'єкт дослідження. Також підкреслює актуальність теми і стратегічна важливість організації раціонального землекористування як одного з шляхів покращення економічного розвитку сучасної України, яке, збільшуючи частку сільськогосподарської галузі у ВВП країни, запобігає виникненню продовольчої кризи за умов, коли через війну на частині родючих українських земель будь-які види діяльності унеможливлені.

Об'єктом дослідження є територія Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області

Предметом дослідження виступають земельні ресурси Петриківської територіальної громади та їх раціональне використання.

Мета дослідження полягає у аналіз стану використання земель Петриківської територіальної громади та обґрунтування напрямів організації раціонального землекористування її території

Основні задачі дослідження:

1. Проаналізувати інформаційну базу співвіднесену до організації

раціонального землекористування в Україні;

2. Охарактеризувати структуру земельного фонду та особливості використання земель Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області;

3. Визначити проблеми організації раціонального землекористування території дослідження;

4. Сформулювати рекомендації для вирішення наявних проблем землекористування Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області.

При написанні роботи використані загальнонаукові, та спеціальні **методи дослідження**, зокрема: метод порівняльного аналізу, аналітичний та статистичний методи, метод угруповань, метод узагальнення та метод інтеграції інформації відповідно до теми дослідження. Картографічний метод та метод просторового розміщення використані для оцінки розміщення проблем землекористування громади.

Результати дослідження представлені на міжнародній науково-практичній конференції «European congress of scientific achievements» [1] та XXXIII щорічній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи», присвяченої пам'яті професора Г. П. Дубинського [2].

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, що включає 51 джерело. Загальний обсяг роботи складає 60 сторінок, робота містить 25 ілюстрації та 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

1.1. Земельні ресурси, землекористування, раціональне землекористування: сутність, особливості

Земельні ресурси - це частина територій земельного фонду, яка використовується або може використовуватися під час здійснення різних видів діяльності. Серед видів діяльності відносяться такі процеси: містобудування, сільське господарство, лісове господарство. Виходячи з видів діяльності, варто зазначити, що сільське господарство поділяють на рослинництво та тваринництво, але під час здійснення будь-якої діяльності земельні ресурси відіграють важливу роль. Більша кількість земель задіяна у сфері рослинництва, тому що у структурі сільського господарства України частка рослинництва становить близько 80%, а тваринництва близько 20%. Відомо, що частка земель, які активно використовуються у сільськогосподарській галузі, зростає вже протягом багатьох років, тому постає питання раціонального землекористування для збереження ресурсного потенціалу.

Земельні ресурси стосуються окресленої ділянки земної поверхні, що охоплює всі атрибути біосфери, безпосередньо, над або під цією поверхнею, включаючи клімат, ґрунт і форми рельєфу, поверхневу гідрологію (озера, річки, болота та болота), приповерхневі осадові шари та пов'язані з ними підземні води та геогідрологічні резерви, популяції рослин і тварин, структуру людських поселень та фізичні результати минулої та теперішньої діяльності людини (терасування, водосховища або дренажні споруди, дороги, будівлі тощо) [3].

Землекористування описує людські цілі, для яких використовується земельна ділянка, наприклад, для сільськогосподарської, промислової, рекреаційної чи житлової діяльності. Землекористування відрізняється від

терміну «грунтовий покрив», адже опис ґрунту дає можливість дізнатися про фізичний тип землі, а "землекористування" описує процеси використання земельної ділянки.

Отже, землекористування є процесом взаємодії землевласника із земельними ресурсами, беручи за основу соціально-економічні, екологічні та моральних фактори впливу з метою максимального забезпечення економічної вигоди для землекористувача при цьому мінімізуючи виснажливе використання земельних ресурсів та забезпечуючи їх відтворення і можливість повернення до стану, який був до початку взаємодії з землекористувачем. Такий підхід є ознакою розсудливого ставлення землекористувача до землі. Відповідно, такий тип землекористування називають ресурсозберігаючим або раціональним.

Основною метою раціонального землекористування є забезпечення економічної вигоди для землекористувача, при цьому зберігаючи ресурсний потенціал землі.

Поширення поняття “раціональне землекористування” відбулося у радянські часи, адже саме тоді популяризувалися дослідження пов’язані з ресурсним потенціалом земель, метою досліджень було отримання результатів, які сприяли плануванню вискоєфективної та продуктивної діяльності у сфері сільського господарства. За радянських часів вчені розуміли поняття “раціональне землекористування” як правильне, науково обґрунтоване та доцільне використання земель, але при цьому зауважувалося, що раціональне землекористування в умовах соціалізму має на меті активне залучення всіх земель до господарювання, не звертаючи увагу на їх фізичні властивості, нині така думка є неприпустимою та має на це наукове обґрунтування [4].

Сучасні українські вчені: Іван Мікулич, Ігор Гаценко, Володимир Міценко, Ірина Парфентюк - трактують поняття “раціональне землекористування”, як процес, що забезпечує землекористування відповідно до цільового призначення земель із максимальною кількістю отриманої

продукції в процесі використання ресурсу та мінімальними затратами на виробничі процеси, не порушуючи навколишнє середовище та продуктивні сили землі. Для більш чіткого розуміння поняття “раціональне землекористування” варто розглянути трактування слова “раціональний” з економічної точки зору, переклад цього слова з латинської (*rationalis*) означає - розумний, а отже, дослівно маємо поняття “розумне землекористування”, що свідчить про важливість визначення правильної мети у процесі планування використання земельних ресурсів [5].

Особливістю раціонального землекористування є те, що стратегія впровадження умов для забезпечення максимальної раціональності у ході використання земельних ресурсів полягає у охопленні різних чинників впливу, відповідно, чим більше факторів буде оцінено, тим ефективніше можна організувати раціональне використання ресурсів. Наприклад, можна оцінити лише фізичний склад ґрунту, кліматичні умови, рельєф та цільове призначення земельної ділянки. Виходячи з цього можна розробити стратегію раціонального використання земель, зважаючи на проаналізовані чинники, але якщо до цих показників додати ще способи обробітку землі, процеси сівозмін, зрошення та обробку ґрунту, економічне становище землекористувача, яке свідчить про можливі інвестування в технології сприятливі для збереження ресурсного потенціалу земель, то можна вести мову про ефективне стратегічне планування раціонального землекористування. Отже, чим більш розширено ми оцінюємо всі чинники, що будь-яким чином впливають на використання земельних ресурсів, тим більш ефективно використання природних ресурсів ми можемо отримати, дотримуючись принципів раціонального землекористування [6].

Принципи раціонального землекористування поділяються на чотири види: принципи організації, економічні принципи, екологічні принципи та соціальні принципи.

Принципи організаційного характеру включають такі чинники як:

- Правильне використання земельних ресурсів, відповідно до їх цільового призначення;
- Врахування зональних відмінностей території;
- Пріоритет сільськогосподарського використання земель;
- Планомірність та обґрунтованість організації використання земельних ресурсів.

Принципи, які стосуються економічного характеру у впровадженні раціонального землекористування:

- Дотримання принципів рівноправності для всіх форм власності та господарювання на земельних ділянках;
- Принцип платності за землекористування;
- Сприятливі умови для ведення діяльності, що включають державне економічне стимулювання.

Важливу роль відіграють екологічні принципи, тому що земельні ресурси є частиною екосистеми Землі, отже принципи екологічного полягають у:

- Регулюванні господарської навантаження на сільськогосподарські угіддя;
- Диференційованому використанні земель;
- Підвищенні рівня родючості ґрунтів та продуктивності земель;
- Впровадженні природоохоронних заходів та контролю за цим на державному рівні.

Останні принципи, на які звертаємо увагу, це принципи соціального характеру, що включають:

- Принцип відповідальності за порушення земельного законодавства України;
- Нормативне забезпечення та державне регулювання земельних ресурсів;
- Законність на всіх етапах землекористування;

- Заходи з підвищення екологічної та правової відповідальності землекористувачів [7].

1.2. Методичні підходи до аналізу якості використання земельних ресурсів територіальних громад

У забезпеченні якісного аналізу використання земельних ресурсів допомагають різні методологічні підходи, що дають можливість здійснювати різноманітні дослідження, допомагаючи визначити поточний стан земель, перспективи їх розвитку, хімічні та фізичні властивості.

Методологія - це система, яка включає ряд теорій, методів наукового пізнання, принципів, інших пізнавальних процедур та операцій, що утворюють складний та багатовимірний комплекс дослідження певної теми, галузі, ресурсу чи іншого об'єкта.

Серед методів, які використовуються під час оцінки та аналізу земельних ресурсів, використовують такі: статистичний метод, системний, діалектичний, структурно-функціональний, літературний метод, метод польових досліджень, метод грошової оцінки земель, метод порівняння, угруповання, синтезу моделювання, індукції та дедукції.

Обґрунтування та вивчення закономірностей розвитку будь-якого суспільного явища, в тому числі землекористування, може бути теоретичним і практичним.

Статистичний метод дослідження, це широко розповсюджений метод досліджень, що використовуються в різних сферах діяльності він є найбільш розповсюджений та може об'єднувати інші методи дослідження.

Статистичний метод дослідження полягає у зборі та обробці інформації про певний об'єкт, у контексті дослідження земельних ресурсів, досліджуваним об'єктом є земля, яка розташована на певній в зазначеній території. Статистичний метод дослідження включає системний підхід до

дослідження, адже для отримання правильно структурованих статистичних даних, потрібно здійснювати систематичні виміри показники, що є вирішальними для дослідження об'єкта [8].

Традиційно статистичні дослідження проводяться у три етапи:

1. Збір статистичних даних на основі визначених спостережень;
2. Систематизація збору даних;
3. Виявлення закономірностей, спільних та відмінних рис у явищах, що досліджуються.

Статистичний метод дослідження в різних наукових напрямках бере свій початок ще з XVIII століття, коли німецький вчений у галузі філософії та права Готфрид Ахенваль почав використовувати поняття "статистика", яка майже тотожне сучасному трактуванню.

Статистика, як наука, має дві основні мети. По-перше, статистика займається науковими методами збору, організації, узагальнення, представлення та аналізу даних, а також отримання обґрунтованих висновків і прийняття відповідних рішень на основі такого аналізу. В іншому значенні статистика використовується для позначення самих даних. Ми можемо говорити про економічну статистику, геофізичну статистику, статистику зайнятості, статистику нещасних випадків, фінансову статистику, статистику населення тощо. Щоб сказати, що дані є статистичними, набори даних мають бути такими, що їх можна порівнювати, вони мають бути репрезентативними та узгодженими, а також були систематично створені, щоб можна було зробити релевантні чи значні порівняння або обчислення. Не всі дані є статистичними даними, тобто такими, що можуть бути проаналізовані статистичним методом. Статистичне дослідження не зупиняється на опрацюванні даних, адже подальшою метою є аналіз отриманих даних. Дані повинні бути оброблені таким чином, щоб виділити найважливіші характеристики.

Діалектичний метод дослідження має в основі філософські та наукові погляди сутність яких полягає у вивченні взаємовідносин суспільства та

природи, визначаючи взаємозв'язки між суспільством та природою, адже суспільство не може функціонувати без використання благ землі, тому виникає необхідність вивчення антропогенного впливу.

Структурно-функціональний метод дослідження полягає у вивченні елементів системи, що є частиною єдиного цілого. Всі елементи цієї структури виконують визначені функції, що задовольняють потреби системи. Діяльність елементів системи програмується загальною структурною організацією.

Метод польових досліджень - це система практичних заходів, що здійснюють для первинного збору даних, польові дослідження використовуються по відношенню до природних дослідження, а отже, інформацію про стан земельних ресурсів збирають даним методом. Масштабного поширення метод набув під час дослідження ґрунтового покриву, це відбулося у 1956—1961 роках в Україні були проведені великомасштабні ґрунтові дослідження всіх сільськогосподарських земель, під час польових досліджень було виконано понад 3 млн. ґрунтових аналізів. В результаті такого масштабного дослідження було картографовано ґрунтовий покрив землекористувачів всіх колгоспів і радгоспів держави. Україна стала однією з перших держав світу, яка уклала карту ґрунтів [9]. Дана карта була необхідною для впровадження агротехнічних заходів по підвищенню врожайності сільськогосподарських культур, що в свою чергу вплинуло на рівень урожайності та економіку країни в цілому.

Метод, який стосується лише земельних ресурсів та регулюється на законодавчому рівні, це *нормативна грошова оцінка земель*, її сутність полягає у визначенні капіталізованого рентного доходу за встановленими та затвердженими нормативами. Капіталізація полягає у визначенні вартості об'єкта, завдяки оцінці на підставі чистого операційного або рентного доходу від використання об'єкта. Рентний дохід – це сума доходу, яку можна отримати із землі як фактора виробництва, без урахування якості та місця розташування земельної ділянки.

Вагоме місце у ході дослідження раціональності землекористування займає оцінка економічної ефективності землекористування.

Вивчення та аналіз економічної ефективності використання землі проводиться за системою натуральних та вартісних показників.

Показники економічної ефективності використання землі:

1. Загальний показник урожайності культур та визначеній території
2. Виробництво окремих видів продукції рослинництва чи тваринництва в розрахунку на 1 га (100 га) сільськогосподарських угідь чи ріллі
3. Валова продукція
4. Виручка від реалізації
5. Прибуток на 1 га (100 га)

В процесі аналізу за системою показників досліджують динаміку економічної ефективності використання землі, відповідно, дають оцінку її досягнутому рівню.

В останньому випадку показники аналізованого підприємства зіставляють з показниками іншого підприємства для наочного порівняння ефективності.

Найважливішими з таких факторів є економічна ефективність вирощування окремих культур та структура сільськогосподарських угідь і посівних площ. Вивчення цих факторів пов'язується виявлення резервів підвищення економічної ефективності використання землі.

Економічну ефективність вирощування окремих культур зумовлює ряд заходів, здійснення яких спрямоване на підвищення родючості землі. Основними заходами є [10]:

1. Використання органічних та неорганічних добрив;
2. Впровадження раціональної системи землеробства;
3. Впровадження сучасних та прогресивних технологій вирощування культур.
4. Меліорація земель.

Здійсненню тих чи інших заходів передують їх економічна оцінка і для окремих культур вона проводиться за такими показниками, як: вихід продукції з 1 га; загальні витрати праці на одиницю продукції; чистий дохід, прибуток з 1 га; окупність виробничих витрат; строк окупності капітальних вкладень, якщо вони є. Економічна ефективність зміни структури посівних площ оцінюється за показниками: зміна вартості валової продукції, зміна виробничих витрат, чистий дохід та прибуток.

Визначення цих показників проводиться за формулою економічної ефективності земель (рис. 1.1).

Економічна ефективність земель	Вихід кормів в кормопротеїнових одиницях
$\Delta Y_{\text{ср}} = \left(\frac{\sum S_1 \times Y_1}{\sum S_1} - \frac{\sum S_0 \times Y_1}{\sum S_0} \right) \times \sum S_1$	$КПО = \frac{Y \times (K + 10П)}{2}$
<p>$\Delta Y_{\text{ср}}$ це певний показник економічної ефективності зміни структури посівів;</p> <p>S_0 і S_1 посівні площі окремих культур відповідно базисного і звітного року, фактичні або спроектовані;</p> <p>Y_1 вихід продукції з 1 га у вартісному виразі або в розрахунку на 1 га: затрати праці, виробничі витрати, чистий дохід, прибуток по певній культурі відповідно фактичні, звітного року чи спроектовані.</p>	<p>КПО – вихід кормопротеїнових одиниць з 1 га (збір продукції);</p> <p>Y – урожайність культури;</p> <p>K – вміст кормових одиниць в 1 ц корму;</p> <p>П – вміст перетравного протеїну в 1 ц корму;</p> <p>10 – коефіцієнт, який збалансовує вміст кормових одиниць і перетравного протеїну.</p>

Рис. 1.1. Формули для обчислень економічної ефективності земель

Аналогічно проводиться і оцінка економічної ефективності зміни структури сільськогосподарських угідь. Для того, щоб правильно обрати напрямок удосконалення структури посівів, потрібно мати дані про економічну ефективність вирощування окремих культур [11].

Для цього необхідно визначити величину чистого доходу з одного гектара посівів за товарними культурами, а за кормовими – вихід кормів в кормових чи кормопротеїнових одиницях з одного гектару та собівартість кормової чи кормопротеїнової одиниці.

Це основні показники економічної ефективності використання землі під товарними і нетоварними культурами. Також при визначенні чистого доходу за товарними культурами має враховуватись збір побічної продукції, кількість якої за допомогою відповідних коефіцієнтів переводиться в кормові одиниці і

оцінюється за ціною реалізації 1 центнера вівса.

Оцінка основної продукції проводиться за середніми цінами її реалізації та момент продажу. Собівартість кормової одиниці відображає величину виробничих витрат на одиницю корму одиницю.

Вихід кормів в кормопротейнових одиницях визначається за формулою (рис. 1.1).

Чим більший буде дохід з 1 га або вихід кормів в кормових одиницях з 1 га, або чим нижчою буде собівартість однієї одиниці, тим вищою ефективністю визначатиметься вирощування відповідних культур.

Проте, якщо певна культура є найбільш ефективною, то це не означає, що вона в структурі посівів повинна займати якомога вищу частку, тому що слід враховувати обмежуючі фактори [12]. Здебільшого ці фактори є такими:

1. Агротехнічні вимоги сівозмін;
2. Наявні ресурси підприємства;
3. Ринки збуту продукції (доцільним є збільшення виробництва тих видів продукції, що мають попит на ринку)
4. Потреби тваринництва (вони будуть обумовлювати частку посівів кормових культур в структурі посівних площ);
5. Екологічні обмеження тощо.

1.3. Проблеми землекористування в Україні

Проблеми землекористування в Україні були завжди й обумовлені вони активним використанням ресурсного потенціалу земель, тому актуальність проблем та шляхів їх вирішення є одним із пріоритетних напрямів досліджень, які стосуються земельних ресурсів України. Сільське господарство, промисловість, містобудування, зміна клімату та інші чинники впливають на землекористування в Україні [13].

Всі проблеми землекористування можна розподілити на екологічні, економічні та законодавчі.

Екологічні проблеми включають такі процеси як [14]:

- Деградація ґрунтів, що впливає на фізичні та хімічні властивості ґрунту, змінюючи їх структуру, склад та властивості;
- Антропогенне забруднення земель різними видами відходів;
- Надмірна інтенсифікація сільськогосподарських угідь;
- Втрата родючості ґрунтів;
- Неправильне використання земель згідно їх цільового призначення;
- Втрата біорізноманіття та структурні зміни в екосистемах;
- Глобальне потепління.

Деградація ґрунтів, охоплює цілий ряд процесів, наслідком яких є погіршення стану ґрунтів. Серед найпоширеніших видів сприяння деградації можна виділити: втрату рівня гумусу та кількості поживних речовин, що відбувається під дією інтенсивного землекористування, дії добрив та пестицидів, процесів ерозії та вивітрювання; переуцільнення, замулювання, кіркоутворення - відбуваються через зміну фізичних та хімічних властивостей ґрунту, посухи, що спровокована збільшення бездощових періодів внаслідок глобального потепління (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Поширення деградаційних процесів у ґрунтах України

Забрудненням різними відходами має серйозні наслідки для земельних ресурсів. Через накопичення великої кількості сміття, яке утворює шари, порушується проникнення повітря та води у ґрунт, порушуються такі фізичні властивості, як: структура та текучість, виникає проблема вируйовування, яка полягає у структурній зміні верхнього шару ґрунту, що втрачає свої властивості та родючість. Безпосередньо, сміття змінює і хімічний склад ґрунту, адже шкідливі та токсичні речовини потрапляють у ґрунтовий покрив, найбільш токсичними є хімічні відходи та пластик, який має довготривалий період розкладання і весь цей період супроводжується виділенням токсичних речовин. Також забруднення впливає на біорізноманіття, погіршуючи екосистему в цілому [16].

"Інтенсивне землекористування не означає раціональне землекористування!" - це гасло має стати важливим закликком на шляху до популяризації раціонального та відповідального землекористування, тому що обізнаність суспільства у питаннях раціоналізації землекористування недостатня, через інтенсивну, а іноді й агресивно-інтенсивну експлуатацію земельних угідь виникають процеси деградації земель.

Цільове призначення земельної ділянки – це інформація, яка про те, які види діяльності можуть здійснюватися на ділянці. Завдяки цільовому призначенню ділянки органи місцевого самоврядування можуть здійснювати планування ефективного землекористування. У випадках, коли громадяни не дотримуються принципів цільового призначення земель, відбувається дисбаланс, що провокує цілий ряд проблем, однією з яких є розорювання земель, не призначених для цього. Найчастіше в Україні розорюються пасовища і ця проблема є широкомасштабною та вагомою і потребує посиленого контролю. Виходячи з проблеми розорювання, виникає і проблема втрати біорізноманіття, адже втручаючись у екосистему сприяємо зміні популяції комах, тварин та птахів, що вимушені змінювати ареал свого існування, створюючи нові харчові ланцюги живлення, але не завжди й не кожен вид вдало інтегрується в нове середовище існування [17].

Глобальне потепління – це проблема всесвітнього масштабу, яка впливає на природу та життя людей. Говорячи про вплив глобального потепління на земельні ресурси, можна сказати, що глобальне потепління провокує зміни врожайності, оскільки підвищення температури змінює рівень та частоту опадів, а тенденція до збільшення бездощових періодів збільшує ризики втрати врожаю, адже не всі сільськогосподарські культури здатні витримати довготривалі посухи. Також збільшується ризики настання інших природних лих, включаючи: урагани, зливи, повені. Зміни в кліматі можуть призвести до зсуву рослинних поясів, змінивши місцеві екосистеми. Наприклад, це може вплинути на розподіл лісів, степів та інших природних регіонів.

Економічні проблеми землекористування:

- Недостатнє фінансування аграрного сектора економіки;
- Неефективність використання земельних ресурсів;
- Недостатня інфраструктура для ефективного ведення сільського господарства;

Недостатнє фінансування означає, що здійснюється мала кількість інвестицій у новітні технології, стратегії та методи залучення відповідальних землекористувачів. Немає злагодженої системи управління бюджетом, адже відбувається конкуренція за фінансову підтримку з іншими галузями економіки. Економічна криза та фінансова нестабільність в країні унеможливорює активний розвиток інвестиційної політики.

Інфраструктура має важливий вплив на розвиток будь-якої галузі діяльності, наприклад, для збереження продуктів сільського господарства необхідні ангари, якщо вони побудовані за правильними технологіями (мають систему вентиляції, пожежну безпеку, контроль температури), то умови, що створені всередині ангару, сприяють збільшенню періоду зберігання продуктів сільського господарства.

Законодавчі проблеми, що включають правові недосконалості та впливають на ефективність землекористування охоплюють такі види як:

- Недостатня контрольно-наглядову діяльність органів влади у сфері землекористування;
- Недосконалість земельного законодавства;
- Недотримання екологічних та земельних норм і правил.

Недостатня контрольно-наглядова політика полягає у відсутності злагодженої, систематизованої та широкоохоплюючої системи контролю за станом земельних ресурсів. Низький рівень популяризації та маркетингової діяльності, що матиме на меті донести думку про важливість раціонального використання земель та їх збереження для діяльності в майбутньому для загалу, нині така діяльність законодавством не передбачена [18].

Недосконалість земельного законодавства, найчастіше полягає у виникненні великої кількості спірних питань у землекористувачів, які мають на меті здійснити якісь процедури, що стосується купівлі, продажу чи передачі землі.

Недотримання екологічних та земельних норм й правил, ця проблема має тісний взаємозв'язок із питанням недостатньо контролю, відповідно, немає злагодженої системи управління та контролю – тобто якісного та систематичного контролю дотримання визначених правил. Також через малі штрафи та дуже рідкі випадки штрафування, землекористувачі взагалі не мають страху бути оштрафованими, із цієї проблеми виникає наступна, яка поширена не лише у сфері землекористування, а й у всіх сферах економіки України – це корупція, адже ніхто не може забезпечити гарантію того, що люди, які здійснюють контроль, роблять свою роботу дотримуючись всіх принципів доброчесності, відповідальності та законодавчих норм [19].

Окреме місце серед проблем стану земель займає вплив російського повномасштабного вторгнення на території України (рис. 1.3), тому що одним із найдраматичніших способів негативного впливу стан земель та на властивості ґрунту є військова діяльність. Порухення ґрунту, спричинені бойовими діями, в основному бувають трьох типів: фізичні, хімічні та біологічні.

Погіршення стану земель може бути навмисним, коли ворог здійснює дії, що сприяють негативному впливу на середовище, наприклад, розповсюдження хімічних речовин чи мінування. Ненавмисне погіршення стану відбувається через необхідність проведення певних дій з метою оборони наступу чи відступу, наприклад рух техніки чи будівництво окопів.

Фізичні порушення ґрунту включають ущільнення внаслідок будівництва оборонної інфраструктури, риття траншей або тунелів, ущільнення через рух техніки та військ або утворення кратерів бомбами. Хімічні порушення складаються з надходження забруднюючих речовин, таких як нафта, важкі метали, нітроароматичні вибухові речовини, фосфорорганічні нервово-паралітичні речовини, діоксини з гербіцидів або радіоактивні елементи.

Біологічні порушення можуть бути ненавмисними, і такі порушення виникають внаслідок змін екосистем, які відбулися через ряд факторів, наприклад пожежі чи відлякування тварин звуками пострілів. Біологічні наслідки впливу можуть бути і навмисно введеними, варто пам'ятати, що біологічна зброя має вплив на всі живі організми, тому розповсюдження смертельних мікроорганізмів, наприклад таких як ботулін або сибірська виразка, відбувається як для людей, так і для тварин. Ґрунт являє собою безпечну нішу, де такі патогени можуть зберігати свою вірулентність десятиліттями.

Через активні бойові дії на певних територіях унеможливлена будь-яка сільськогосподарська діяльність, що впливає на економічний стан країни [20].

Землі Петриківської ТГ Дніпропетровської області не піддавалися безпосередньому впливу військових дій, але над територіями громади були випадки падінь уламків ворожих літальних апаратів, тому дані ділянки потребували прибирання.

РОЗДІЛ 2

ЗЕМЕЛЬНИЙ ФОНД ПЕТРИКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

2.1. Загальна характеристика Петриківської територіальної громади

Петриківська селищна об'єднана територіальна громада розташована у Дніпровському районі Дніпропетровської області (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Петриківська територіальна громада на карті Дніпропетровської області

Громада була утворена 20 квітня 2017 року через об'єднання Петриківської селищної ради та Хутірської сільської ради, у 2020 році до Петриківської громади приєднала і Єлизаветівська сільська рада. Нині до території громади входять 19 населених пунктів, з яких 2 селища – Петриківка та Курилівка, та 17 сіл - Шульгівка, Чаплинка, Хутірське, Ульянівка, Судівка,

Сотницьке, Сорочине, Радісне, Плавещина, Мала Петриківка, Лобойківка, Куліші, Кулішеве, Клешнівка, Іванівка, Єлизаветівка та Гречане. Адміністративно-територіальним центром громади є селище Петриківка, у центрі селища розміщені основні інфраструктурні об'єкти, що мають важливе значення для всієї громади [22].

Загальна площа громади становить 167 км², чисельність населення складає 23028 осіб.

Петриківський край був населений ще у козацькі часи. Саме з того періоду датується заснування Петриківки. Місцеві жителі пов'язують заснування Петриківки з діяльністю кошового отамана Запорозької січі Петра Івановича Калнишевського, який був частим гостем у Петриківці, тоді місцеві жителі попросили його написати звернення до митрополита київського Гавриїла із проханням жителів с. Курилівка про благословення на заснування нової Свято-Георгіївської церкви у Петриківці, саме тоді у 1772 році була зафіксована перша письмова згадка про Петриківку, а вже у 1775 років церква була побудована. Під опікою Петра Калнишевського на околицях Петриківки інтенсивно утворювалися села, хутори і козацькі зимівники. На жаль, до наших часів Свято-Георгіївський храм не зберігся, але у селі Мала Петриківка зберігся дерев'яний храм Різдва Святої Богородиці (рис. 2.2), який був зведений у 1793 році, який, не зважаючи на руйнування, був відновлений [23]. Нещівні дії, що були здійснені у 1938 році, коли стіни храму були передані у власність колгоспу, полягали в тому, що мозаїки та фрески були зафарбовані, зруйновано іконостас, а ікони та книги були спалені, відтоді стіни храму мали різні призначення, а його будівля відновила своє існування в статусі храму лише у 1997 році.

Історико-культурна спадщина Петриківської ТГ налічує більше 100 об'єктів, які включають церкви, храми, пам'ятники, кургани, музеї та інші історично значущі місця. На честь вшанування пам'яті Петра Калнишевського у Петриківці був встановлений пам'ятник (рис. 2.3), що розміщений на території кафе “Калнишевський”, яке славиться своєю власною пекарнею,

присадибною територією із ставком та унікальним інтер'єром із козацькими мотивами (рис. 2.4).

Рис. 2.2. Храм Різдва Святої Богородиці у с. Мала Петриківка

Рис. 2.3. Пам'ятник Петру Калнишевському

Рис. 2.4. Кафе-бар “Калнишевський”

Особливість даного кафе-бару полягає у втіленні автентичності Петриківського краю та збереженню історичної значущості Петра Калнишевського, як постаті, яка зробила вклад у становлення сіл території Петриківської територіальної громади.

Особливістю Петриківської територіальної громади є унікальний "Петриківський розпис", який є нематеріальною культурною спадщиною ЮНЕСКО.

Петриківський розпис - це декоративне орнаментальне народне малярство, яке утворилося наприкінці 19 століття, й бере свій початок із хатнього стінопису, коли люди намагалися оздобити своє житло гарними та унікальними рослинними візерунками, використовуючи фарби з квіткових пігментів та пензлики з натуральної вовни. Згодом почали розмальовувати побутові речі та посуд, робити малюнки на папері. Петриківський розпис поступово удосконалювався та трансформувався, досягаючи нинішнього рівня, коли розмалювати можна будь-що починаючи з малюнків на шкірі, які роблять гіпоалергенними фарбами на різноманітні свята й закінчуючи цілими будинками [24]. Отже, розпис дає можливість Петриківщині бути впізнаваною по всій Україні та навіть у різних куточках світу, петриківський розпис є визначальною ознакою бренду територіальної громади (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Петриківський розпис на полотні та на дерев'яному виробі (автор робіт: Серга Яна)

Сутність Петриківського розпису полягає у зображенні природних мотивів, здебільшого квітів у незвичайній інтерпретації. У рослинному орнаменті зображують різноманітні квіти (айстри, жоржини, троянди, ромашки) та плоди, які поєднані у фантазійні композиції з рослин та кущів. Іноді квіткові візерунки поєднуються із зображеннями людей, птахів і тварин. Орнаментальні композиції виконувалися виключно на білому тлі, але сьогодні художники часто використовують кольорове тло.

На території громади гарно розвинений туризм завдяки унікальним мотивам Петриківського розпису, який заповнив стіни будівель у центрі селища Петриківка. Також на території громади у селі Гречане функціонує дві козацькі січі, де можна познайомитися з козацькими минулим населених пунктів Петриківської громади. На території козацьких хуторів є музеї, кафе, де готують традиційний козацький куліш, вареники та випікають випічку в

печі, також можна познайомитися з традиційними козацькими розвагами та іншими цікавинками, подивитися на кінний виступ та постріляти з лука [25].

Структура населення типова для України, проблема старіння населення не спостерігається, як це іноді буває на територіях сільських населених пунктів.

2.2. Природні умови формування земельних ресурсів

Рельєф Петриківської територіальної громади степовий рівнинний, середні висоти коливаються в межах від 50 до 125 метрів над рівнем моря, в той час як середні висоти Дніпропетровської області коливаються в межах 100-200 метрів, а найвища точка становить 211 метрів. Тому можна сказати, що Петриківська територіальна громада відноситься до низовинних територій області, адже середня висота територій громади нижча від середньої висоти області в цілому. Також для рельєфу характерна хвилястість, що полягає у наявності пологих балок, ярів, пагорбів та інших нерівностей земної поверхні [26].

Більша частина території Петриківської територіальної громади має річково-долинний ландшафт. Через те, що території розташовані у межах долини річки Оріль та є її водозбором й в цілому знаходяться поблизу річки, то форму ландшафту називають Орільським ландшафтом. Межує з трьома низовинними ландшафтами: Царичанським на півночі з правого берега, та Магдалинівським і Тернівським з лівого берега. Також частина Магдалинівського ландшафту розташована на північному сході Петриківської територіальної громади. Орільський ландшафт у Дніпропетровській області характеризується різноманітністю природних умов. Це великі простори степового і лісостепового краєвидів, де переважає рівнина, порівняно малозаселений, з лісами, лучними угіддями та культурними рослинами. Велике значення для ландшафту мають річки Дніпро, Оріль та їх водосховища, які надають особливий колорит і впливають на розвиток різних галузей

господарства та рекреаційну діяльність. Частина Орільського ландшафту розташована на території Полтавської та Харківської області [27].

За сучасним фізико-географічним районуванням територія ландшафту розміщена в межах Ніжньоорільсько-Дніпровського, Магдалинівсько-Перещепинського та Нижньотернівського фізико-географічних районів.

Основним водним джерелом Петриківської територіальної громади є річка Оріль, яка є лівою притокою Дніпра (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Річка Оріль

Її довжина в межах Дніпропетровської області сягає 60 км, річка протікає з нахилом 0,27 м/км, глибина становить до 6 метрів, ширина річища змінюється від 2 до 10 метрів. Живлення річки дощове та снігове, а середній стік 13,2 м³/с. Загалом річка помірно звивиста.

Річка Оріль належить до найчистіших річок України, адже, протікаючи індустріальними районами областей, вона оминає промислові центри, а найбільшими населеними пунктами до річки є лише селища та села. Біорізноманіття тваринного та рослинного світів у заплавах річки Оріль є унікальними, містить великий видовий перелік, це свідчить про сприятливі

екологічні умови. Поряд із цим в долині р. Оскіл і наслідки антропогенного впливу, як то:

- Зміна гідрологічного режиму через функціонування штучного каналу Дніпро-Донбас;
- Недотримання правил заборони розорювання прибережної захисної смуги, що призводить до через ризику зсувів;
- Надмірне освоєння прибережної зони, численна прибережна забудова;
- Забруднення відходами сільськогосподарської діяльності;
- Використання води під час будівництва доріг.

Річка Чаплинка є лівою притокою Орілі, яка протікає колишнім руслом річки Протовча, яка складала систему проток в минулому, тоді на честь річки Протовча була названа Протовчанська паланка Запорозького Кошу. У наш час на певних ділянках р. Чаплинка зазнала висихання, тому у 2018 році почалися роботи з її відновлення, які полягають у розчищенні. Близько 15 км річки в межах селища Петриківка та сіл Мала Петриківка й Хутірське було розчищено (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Розчищення русла р. Чаплинка

Ширина русла р. Чаплинка після розчищення сягає близько 3 метрів, а глибина сягає 2,5 метрів. Також було проведено зариблення річки. З моменту розчищення минуло 5 років, річка Чаплинка функціонує, рівень води

зберігається, також через звивистість русла утворюються лимани, стариці та заболочені місця. Отже, розчищення Чаплинки можна віднести до природоохоронних заходів щодо збереження природного ресурсного потенціалу Петриківської територіальної громади.

Відповідно до ґрунтового районування України, території Петриківської громади відносяться до південної частини Дніпропетровського центрального району Північного степу, де залягають звичайні малогумусні чорноземи, розвинені переважно на карбонатних важкосуглинистих і середньосуглинистих лесах. Чорноземи малогумусні поширені майже по всій території та залягають невеликими масивами, найбільшу концепцію чорноземів звичайних малогумусних глибоких спостерігаємо на півночі та північному сході території громади, ці ґрунти мають займають більше території, адже менша половина території припадає саме на чорноземи (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Співвідношення типів ґрунтів на території Петриківської ТГ

Ці ґрунти добре забезпечені доступними для рослин формами поживних речовин. Лучно-чорноземні ґрунти залягають продовгуватою ділянкою серед звичайних малогумусних ґрунтів; лучні та чорноземно-лучні глибоко-солонцюваті ґрунти – поблизу річки Оріль ближче до півдня, лучні та чорноземно-лучні ґрунти поблизу річки Дніпро, дернові піщані та глинисто-піщані ґрунти на півдні.

Чорноземи звичайні малогумусні глибокі сформувалися на території громади під різнотравно-типчачово-ковиловою рослинністю. В структурі гранулометричних фракцій домінує грубий піл (0,05-0,01 мм), з глибиною профілю гранулометричний склад змінюється тим що, кількість мулуатих частинок збільшується, а кількість фізичного піску має тенденцію до зменшення [28].

Такі ґрунти є придатними для вирощування більшості сільськогосподарських культур, вони гарно провітрюються та помірно утримують вологу, таких властивостей вони набувають завдяки гарній капілярній пористості, яка становить близько 1/3 від загальної пористості. Фізико-хімічне середовище найчастіше близьке до нейтрального або слабокислого. Серед важливих елементів живлення в чорноземах звичайних малогумусних наявні такі сполуки, як: фосфор, калій та азот. Якщо розкривати рекомендації для підвищення родючості даних ґрунтів, то можна виділити такі процеси:

- створення глибокого орного шару, що забезпечить підсилення інтенсивності біологічних процесів;
- шляхи затримання вологи;
- внесення органічних та азотних добрив, які є фізіологічно малоокислими [29].

Дерново-піщані та глинисто-піщані ґрунти переважають на території Петриківської ТГ поблизу річки Оріль, вони сформувалися на алювіальних відкладах у заплавах річки. Дані ґрунти є малопридатними для вирощування сільськогосподарських культур, вони швидко втрачають вологу через свої

фізичні властивості, мають близько 2% гумусу, що свідчить про низький рівень родючості та недостатню кількість поживних сполук для росту й розвитку сільськогосподарських культур. На даних територіях успішно формуються екосистеми, які, будучи розташовані біля річки, можуть бути природоохоронними, як такі що не мають потенціалу для розвитку сільського господарства, але натомість мають умови для життя й розвитку різних форм тваринного світу [28].

Клімат території Петриківської територіальної громади є таким як і по всій Дніпропетровській області - помірно-континентальний. Для даного типу клімату характерна сезонність, яка полягає у періоді холодної та морозної зими та спекотного літа, осінь та весна є перехідними періодами, що мають найменший проміжок часу, якщо орієнтуватися по фізичним властивостям температури повітря. Зазвичай опадів найбільше влітку, середня кількість опадів за рік коливається в межах 470-510 мм.

Особливістю погодних умов є те, що в перехідні періоди заморозки спостерігається у більш низовинних територіях, це обумовлено хвилястістю рельєфу.

Рослинний світ Петриківської територіальної громади включає в себе степові та лісостепові види рослин (рис. 2.9).

Зональна природна рослинність громади представлена різнотравно-типчакowo-ковиловим типом рослинного покриву, що включає такі види як: типчак, пирій повзучий, тонконіг вузьколистий, конюшина, шавлія, горицвіт весняний. Також серед степової рослинності громади поширені: полин, осот, вероніка, ковила, мальва, лобода, степові злаки, суниця зелена. Серед кущів найбільш розповсюдженими є: калина, барбарис, бузина, терен, бересклет, шипшина та степова вишня.

Та територіях поблизу річки Оріль можна зустріти такі нетипові види рослин, як дикі орхідеї, папороті, пухирчатку, альдрованду.

Рис. 2.9. Типові рослини Петриківської ТГ: а - папороть срібляста, б - будяк польовий, г - нонея, д - горошок волохатий [фото автора]

На територіях громади, які включають зональну, екстра- та азональну рослинність, зустрічаються східнопричорноморські ендеми та релікти-псамофіти, такі як: *Senecio borysthenica*, *Centaurea konkae*, *Jurinea cyanooides*, *J. thursiflora*, *Linaria dulcis*, *Dianthus squarrosus*, утворюючи такі унікальні види, як: ковила дніпровська, жовтозілля дніпровське, астрагал понтичний та волошка дніпровська.

Загалом близько 15 % видів рослинності мають статус зникаючих та рідкісних, вони занесені до Червоного списку Дніпропетровської області.

Своє видове різноманіття мають і дерева громади. На території зустрічаються два типи лісів та насаджень: заплавні ліси, які розташовані у

заплавах Орелі, та байрачні ліси, що ростуть по схилах балок та ярів. Для заплавних лісів характерні такі види дерев: сосна, вільха, ясен, берест, липа, дуб, клен, в'яз, а для байрачних такі як: липа, груша, ясен, берест, дуб. Окреме місце займають штучні насадження, до яких відносяться полезахисні лісосмуги та насадження вздовж доріг. У таких насадженнях переважають такі види: біла акація, жовта акація, клен та дуб.

Також варто зазначити, що штучно насаджені масиви сосни є домінуючими у лісовому господарстві Петриківської ТГ.

Території Петриківської територіальної громади відносяться до Дніпровсько-Орільського флористичного району. Флористичний район Дніпровсько-Орільський розташований у межах долинного комплексу лівобережжя Дніпра, долин річок Орелі та Кільчені, а також їхніх межиріч у північнозахідній частині Дніпропетровщини [30].

Тваринний світ Петриківської територіальної громади різноманітний і унікальний. Також у цій місцевості можна зустріти різні види птахів, такі як: солов'ї, жайворонки, синиці, ластівки, лелеки, дятли, фазани, горобці, яструби, куріпки та інші (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Сойка у с. Гречане [фото автора]

Найпоширеніші ссавці це білки, лисиці, кабани та зайці, можливо, іноді зустріти оленів, вовків, куниць, козуль, диких кіз та ласок.

Крім того, у межах Петриківської територіальної громади зустрічаються різноманітні комахи, амфібії та рептилії, що сприяє біорізноманіттю регіону. Розповсюджені види комах: бджоли, метелики, мурашки, жуки, комарі, стрибунці та інші. Ці комахи грають важливу роль у екосистемі, забезпечуючи запилення рослин, руйнуючи органічний матеріал та служачи їжею для багатьох інших тварин. Можуть зустрічатися різні види вужів та змій, до розповсюджених видів можна віднести звичайну змію (*Natrix natrix*), яка зазвичай зустрічається в різних водоймах, а також європейську змію (*Vipera berus*), яка може жити у різних типах середовищ, включаючи ліси, поля та болота. До поширених видів ящірок відносяться такі, як: степовий ящір (*Darevskia praticola*), піщаний ящір (*Lacerta agilis*), звичайний ящір (*Lacerta vivipara*), а також можливі інші види ящірок, які пристосовані до місцевих умов та середовища. Серед черепах найчастіше зустрічаються: болотна черепаха (*Emys orbicularis*) та сіра черепаха (*Testudo graeca*) [31]. Поширеною є і жаба озерна (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Жаба озерна в р.Оріль [фото автора]

Серед риб, що розповсюджені у річках, які протікають на територіях Петриківської громади, зустрічаються такі види: щука (*Esox lucius*), сом (*Silurus glanis*), лин (*Tinca tinca*), карась (*Cyprinus carpio*), плітка (*Abramis brama*), лящ (*Leuciscus idus*), оселедець (*Alosa pontica*), підлещик (*Chondrostoma nasus*), головач (*Barbus barbus*), жерех (*Rutilus rutilus*).

На територіях Петриківської територіальної громади відсутні об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Найближчим об'єктом природно-заповідного фонду є Дніпровсько-Орільський заповідник - це великий природно-заповідний об'єкт, який включає в себе багату різноманітність флори та фауни, а також унікальні ландшафти. Заповідник заснований з метою збереження та охорони природних багатств регіону, в тому числі водних та болотних екосистем, диких тварин та рослин. Він є важливим місцем для збереження біорізноманіття та екологічної різноманітності у південно-східній частині України. Дніпровсько-Орільський заповідник привертає увагу вчених, екологів та екотуристів своєю красою та унікальністю природних ландшафтів, а також різноманіттям рослинного та тваринного світу. Важливість Дніпровсько-Орільського заповідника для територій Петриківської ТГ полягає у тому, що багато рослин та тварин, що поширені та охороняються на території заповідника, зустрічаються поблизу річки Оріль, встановлюються взаємопов'язані ареали, а природоохоронна діяльність впливає на кількість популяцій.

2.3. Структура земельного фонду Петриківської ТГ

У структурі земельного фонду Петриківської ТГ переважає рілля, це є логічним явищем адже провідною галуззю діяльності людей є сільське господарство. Сільськогосподарські угіддя займають 64% площі території Петриківської територіальної громади, з яких близько 40% території займають орні землі, на яких здійснюється сільськогосподарська діяльність (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Структура земельного фонду Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області України

Слід зазначити, що за останні 20 років кількість орних земель громади, зросла близько на 5%, тим самим зменшилася кількість земель запасу, які є важливими потенційним ресурсом, але землі запасу є окремою категорією земель, які потребують у власності держави та в подальшому можуть використовуватися для будь-якого цільового призначення, найчастіше це або сільськогосподарська діяльність або забудова [32].

Відповідно, землі запасу не враховані у структурі використання земель, бо вони не використовуються, та у співвідношення земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення землі запасу також не зазначаються.

Дивлячись на карту, яка містить структуру земельних угідь (рис. 2.13), бачимо що основна концепція орних площ зосереджена на півночі та сході території громади, таке розташування прослідковується вже давно, адже на це є історичне підґрунтя. Отже, з давніх часів люди в селах намагалися селитися поблизу водойм та важливих транспортних шляхів, тому бачимо що більша частина населених пунктів розташованих від центральної автомагістралі до

річки, колись це були найсприятливіші місця для проживання, які мали відносну близькість до водойм та лісів з одного боку та до дороги з іншого.

Рис. 2.13. Цільове призначення земель Петриківської ТГ Дніпропетровської області [зроблено автором]

Першою причиною саме такої структури земельного фонду є історична, яка в свою чергу включає логістичні та природні фактори. По всій території громади ділянка на півночі та північному сході має найбільші відносні висоти, але при цьому самі земельні ділянки є зручними для обробітку, не мають різких перепад висот та інших особливостей рельєфу, які б ускладнювали обробку землі. Друга, не менш важлива причина поширення ріллі на півночі та сході громади, - ґрунти, адже саме на даній ділянці бачимо перевагу звичайних чорноземів, які є більш родючими, ніж інші ґрунти, які є розповсюдженими на території Петриківської ТГ.

Лісовкриті площі та території Петриківської ТГ здебільшого знаходяться поблизу річки Дніпро, наявність лісів на узбережжях відіграє важливу роль, адже сприяє укріпленню берегової лінії, запобіганню ерозії, сприяє більш рівномірному поверхневому стоку вод. Також ліс поблизу річки підтримує рівень ґрунтових вод та слугує коридором для міграції тварин, також тут утворюються сприятливі умови життя для тварин, які мають ліс, як місце проживання і харчування та воду, яка необхідна для їх функціонування. Лісовкриті площі відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття: у таких лісах концентрується велика кількість рідкісних видів рослин і тварин, а також рідкісних оселищ.

Серед земель історико-культурного значення на території громади зареєстрований один курган площа якого складає 0,2 га.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ПЕТРИКІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Особливості використання земель Петриківської ТГ

Аграрний сектор економіки є провідним на території Петриківської територіальної громади. Основними галузями агропромислового розвитку є рослинництво, частка якого становить - 86% та тваринництво, яке складає 14%, що стосовно рослинності на 6% перевищує середній показник по Україні.

Порівнюючи структуру земель сільськогосподарського призначення України, Дніпропетровської області та Петриківської територіальної громади (рис. 3.1.) бачимо, що визначальною рисою є велика кількість пасовищ, але через зменшення частки тваринництва велика кількість пасовищ несанкціоновано розорюються з метою збільшення орних земель. Проблема розорювання нині є однією з провідних проблем раціонального землекористування у межах Петриківської громади [33].

Спеціалізується галузь рослинництва в межах громади на вирощуванні зернових та технічних культур, а галузь тваринництва складається із молочного скотарства, свинарства, птахівництва та вівчарства. Землевласники надають перевагу вирощуванню таких зернових культур, як: озима пшениця, ячмінь, кукурудза, зернобобові, гречка, просо тощо та таких технічних культур як: соняшник, озимий ріпак та цукровий буряк [36].

В цілому 71,1% валової продукції сільського господарства виробляється сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності і 28,9 % - окремими господарствами. У межах територій Петриківської територіальної громади налічується 133 фермерських господарства, які мають в своєму користуванні земельні ділянки більші за 100 гектарів. На одноосібні господарства, яких у громаді 885, припадає інша частка володіння сільськогосподарськими угіддями, а саме – земельні ділянки площею в

середньому 7,6 га. Через таку велику кількість підприємств різних форм власності ускладнюється контроль за використанням землі.

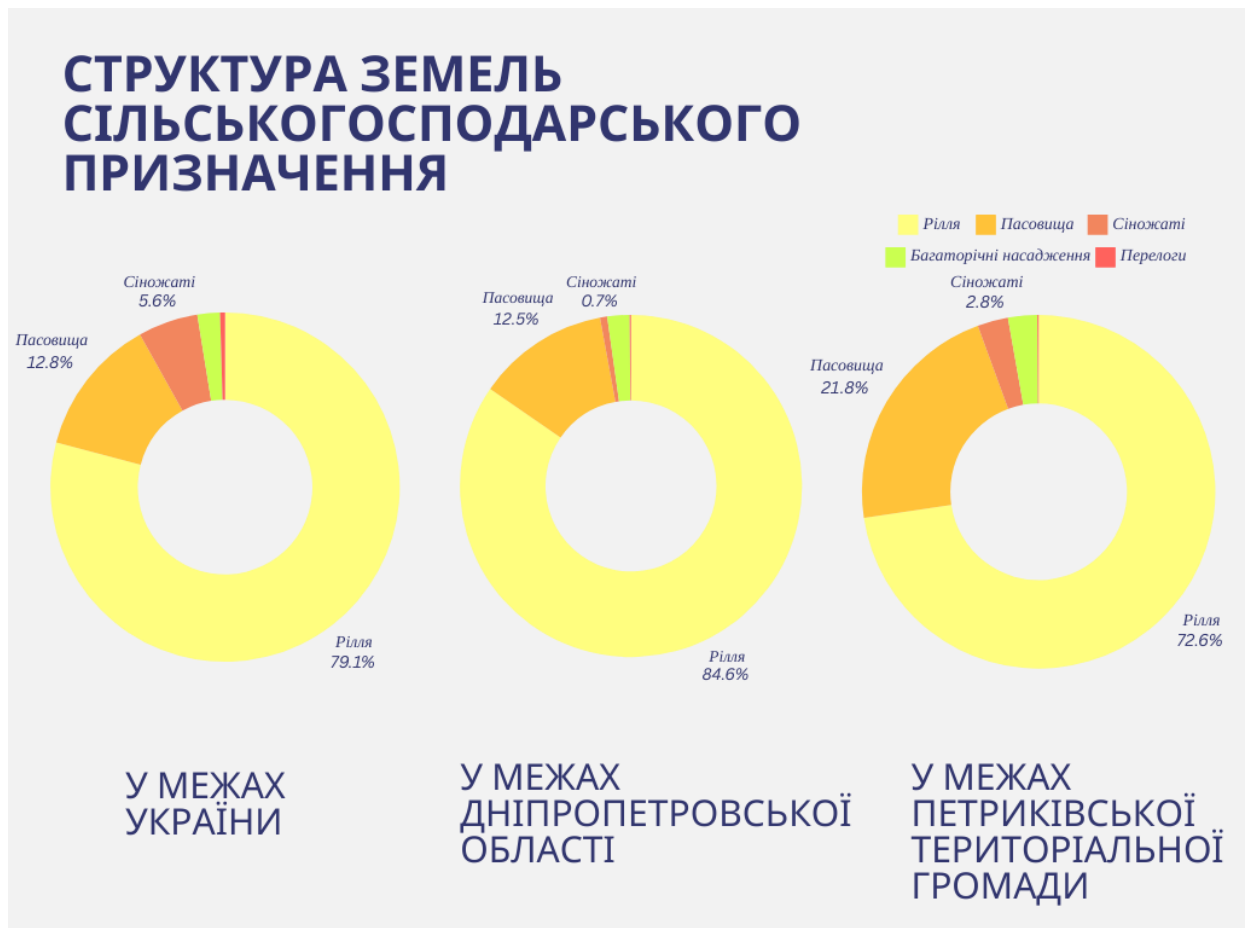

Рис. 3.1. Структура земель сільськогосподарського призначення [укладено автором за джерелами [34, 35]]

Фермерські господарства (табл. 3.1) займають важливу ланку в економіці громади. Найбільший акцент діяльності припадає на вирощування зернових культур, а саме: пшеницю, кукурудзу, ячмінь, овес, просо, гречку. Наступною важливою культурою, що вирощують фермерські господарства, є соняшник, який відноситься до олійних культур. Звичайно, що вирощування овочів, коренеплодів та бульбоплодів також присутнє, місцеві фермерські господарства повністю задовольняють попит місцевих жителів та велику кількість урожаю продають в межах області чи України [37].

Галузь тваринництва також є невід'ємною частиною розвитку сільськогосподарського сектора економіки Петриківської територіальної громади, місцеві фермери здебільшого займаються розведенням свиней [38].

Таблиця 3.1

Найбільші фермерські господарства Петриківської територіальної громади [39]

Назва підприємства	Дата та місце реєстрації підприємства	Директор/власник
Фермерське господарство "ЕТАЛОН"	18.08.2000, с.Іванівка	Підпарубочий Віктор Олексійович
Товариство з обмеженою відповідальністю "АЛЬФА-АГРО"	07.11.2001, с.Чаплінка	Коновий Вадим Анатолійович
Фермерське господарство "БОРОДАВКИ"	21.07.1993, с.Мала Петриківка	Головченко Ольга Валентинівна
Фермерське господарство "ЧАЙКА"	04.08.1993, с.Іванівка	Бондарь Анатолій Миколайович
Фермерське господарство "ВІДРОДЖЕННЯ"	23.08.2001, с.Хутірське	Ярмолюк Іван Савич
Фермерське господарство "ІРБІС"	04.09.2000, с.Іванівка	Терентенко Олександр Дмитрович
Фермерське господарство "ІСТОК"	09.03.1993, смт Петриківка	Лук'яненко Петро Федорович
Товариство з обмеженою відповідальністю "ЕКОФІЛД"	09.04.2004, с.Чаплінка	Росіцький Микола Іванович
Фермерське господарство "ОРІАНДА"	15.02.1993, с.Хутірське	Тополь Руслан Михайлович
Приватне підприємство "ПЕТРИКІВСЬКИЙ ПЛЕМКОНЕЗАВОД"	03.06.2002, смт Петриківка	Копилова Тетяна Геннадіївна

Лідером із вирощування продукції садівництва є фермерське господарство "Відродження", в садках якого вирощують зерняткові та

кісточкові види фруктів, також вирощують ягоди та горіхи. Часто діяльність приватних фермерських господарств супроводжується додатковими видами діяльності, які полягають у переробці та виготовленні продукції, наданні послуг перевезень, оптової торгівлі та соціальної діяльності.

Особливе місце в економіці Петриківської територіальної громади займає приватне акціонерне товариство "ОРІЛЬ-ЛІДЕР" (рис. 3.2), яке знаходиться у селі Єлизаветівка.

МХП
АГРОІНДУСТРІАЛЬНИЙ
ХОЛДИНГ

Рис. 3.2. ПРАТ "ОРИЛЬ-ЛІДЕР" у с. Єлизаветівка

Площа ПРАТ "ОРИЛЬ-ЛІДЕР" складає 316, 9540 га, воно є філією компанії МХП, яка займає друге місце серед агрохолдингів за площею земель в Україні, земельний банк компанії складає 362 тис. га. Основна сфера діяльності компанії охоплює птахівництво, експорт м'яса птиці, виробництво та експорт зернових та олійних, виробництво кормів, тваринництво, м'ясопереробка та навіть біогаз [40]. Прикладом використання новітніх технологій на ПРАТ "ОРИЛЬ-ЛІДЕР" є переобладнання зерносушарки підприємства виготовлення

кормів під роботу на лушпинні соняшника замість природного газу і вже понад рік експлуатується пілотна установка з виготовлення паливних брикетів із зерновідходів. Це допомагає постачати паливо із відновлювальних джерел, а також суттєво зменшити навантаження на місцевий полігон відходів, що в цілому позитивно впливає на екологічний стан навколишнього середовища. На застосування високоефективних та новітніх технологій вирощування сільськогосподарських культур у ПП «ОРІЛЬ-ЛІДЕР» вказують і досить високі показники урожайності, що значно перевищують середні показники по Україні. Так щорічний урожай сільськогосподарських культур за окремими культурами складає: кукурудза – 9,4 т/га; пшениця – 6,4 т/га; соняшник – 3,6 т/га; рапс – 3,0 т/га.

Промисловість на території Петриківської територіальної громади представлена такими різновидами як харчова, текстильна та деревообробна. Харчова промисловість включає різноманітні види підприємств, такі як: бакалійні заводи, млини, кондитерські фабрики або підприємства з переробки сільськогосподарської продукції.

Охарактеризуємо основні промислові підприємства Петриківської територіальної громади.

Дочірнє підприємство "МЕГА ПАК" торгівельно-виробничої компанії "ТБК" "МЕГА ПАК", розташоване у селі Єлизаветівка, основним видом діяльності якого є виробництво пластмасової тари, як то: бочки, контейнери, відра, миски та інші вироби;

Хлібозавод №3 ТМ (рис. 3.3), розташований у селі Єлизаветівка, займається виготовленням різних видів хліба, хлібобулочної та кондитерської продукції. Також хлібозавод випускає лінійку снєків, до яких відносяться: сухарики-грінки, брускети та хлібні чіпси. Хлібозавод №3 є провідним постачальником хлібобулочних виробів у Петриківській територіальній громаді [41]

Рис. 3.3 Логотип хлібозаводу №3

Тепличний комбінат "Дніпровський" (рис. 3.4) розташований у селі Єлизаветівка, дане підприємство займається вирощуванням овочів, у найбільшій кількості це огірки та помідори, продукція комбінату виходить під торговою маркою "Смак Літа" [42].

Рис. 3.4. Вирощування овочів у "Дніпровському" тепличному комбінаті

Компанія ДП "СЛАВЯНА", розташована у смт Курилівка, спеціалізується на виготовленні та продажі автотранспортних деталей, також компанія надає послуги з ремонту та укомплектування автотранспорту.

3.2. Проблеми і перспективи використання земель Петриківської територіальної громади

Найбільшою проблемою землекористування у Петриківській ТГ є розорювання земель з метою збільшення кількості сільськогосподарських угідь та залучення ґрунтів, що не зазнали деградації внаслідок інтенсивного землекористування. Отже, розорюються землі, які відповідно до законодавчих актів про порядок використання земель, Земельного кодексу України [43], не повинні розорюватися, зокрема такі землі сільськогосподарського призначення як пасовища та сіножаті, водозахисні та природоохоронні зони тощо. Так проїхавши ґрунтовою дорогою вздовж річки Оріль на території сіл: Іванівка, Гречане, Шульгівка та Сорочино, можна побачити зони розорювання, де рілля наближається до узбережжя водних об'єктів за 5-10 метрів, таке явище є незаконним та екологічно небезпечним, адже збільшує ризики зсувів та обвалів берегової лінії.

Слід зазначити, що розорювання земель на території Петриківської територіальної громади, відбувається не тільки для потенційно перспективних для сільського господарства земель, а й земель, які непридатні для ведення сільського господарства, наслідком чого є проблема покинутих розораних земель, які майже як "пустелі". Наприклад, на території села Сорочино є ділянка землі, що розорана, але для вирощування сільськогосподарських культур не використовується через піщаний ґрунт, який через свої фізичні властивості [44] має низький рівень родючості (рис. 3.5).

Вирішення даної проблеми є складним, адже процес відновлення екосистеми, що була порушена, потребує часу, і навіть, якщо ділянка знову вкриється характерними для регіону польовими рослинами, попередній стан, що був до розорювання, не повернеться швидко. Влада громади має вживати всі можливі заходи для уникнення подібних випадків [45].

Серед інших проблем землекористування Петриківської громади виділяється деградація земель, зокрема переущільнення ґрунтів, що виникає

внаслідок інтенсивного ведення сільського господарства. Процесом, який найчастіше призводить до переущільнення ґрунтів є їх компактування, що полягає у стисненні частинок ґрунту та зменшенні кількості повітряних прошарків між частинками ґрунту [46].

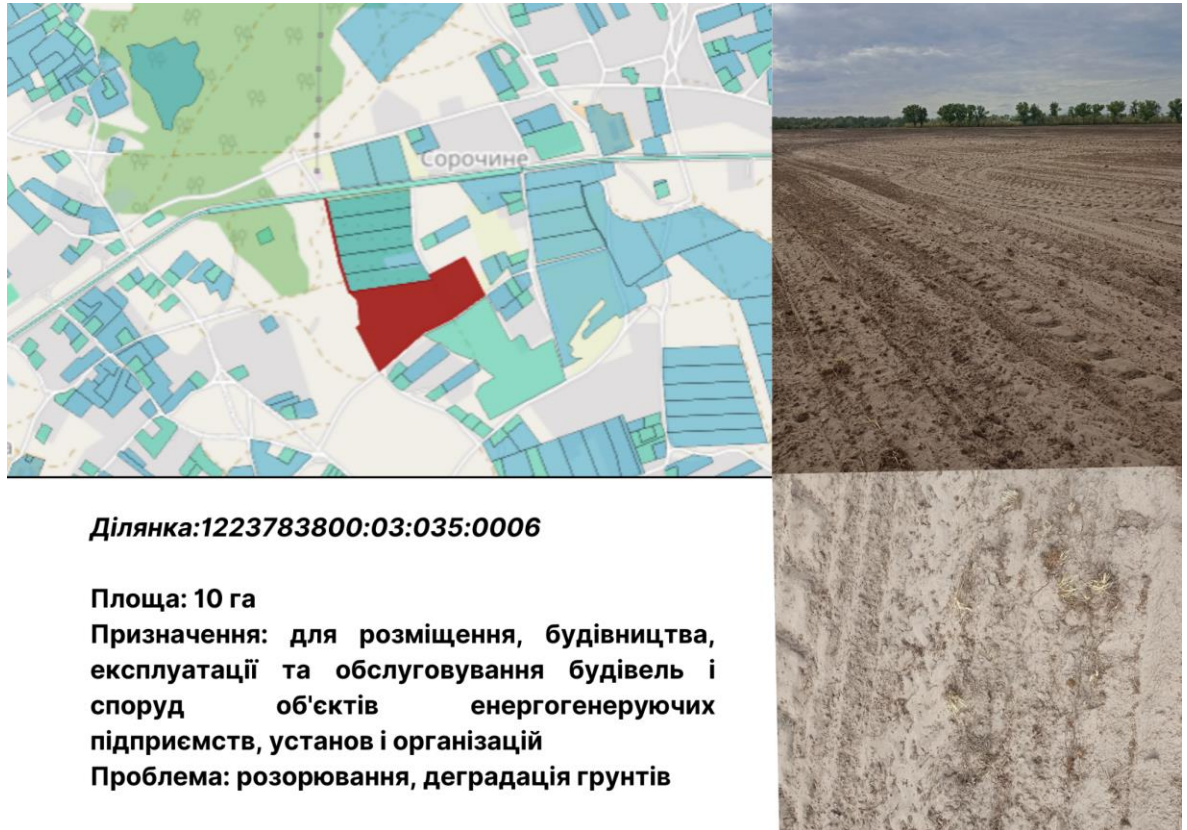

Рис. 3.5. Розорана ділянка з піщаними ґрунтами у с. Сорочино [зроблено автором]

Причиною компактування ґрунтів є перевищення стандартів допустимого тиску машинно-тракторних агрегатів на ґрунт та надмірної кількості проходження їх по ріллі. Найбільш вразливими до компактування, і як наслідок найбільш переущільненими, є глинисті ґрунти, які за рахунок своєї щільної структури тяжко піддаються рихленню, але легко піддаються переущільненню. Особливо відчутно переущільнення глинистих ґрунтів на ґрунтових дорогах в полях, які під дією транспортних засобів набули такої щільності, що нагадують асфальтне покриття. Посиленню ефекту переущільнення ґрунтів сприяє і проведення обробки земель важкою сільськогосподарською технікою по мокрій ріллі, адже під дією вологи ґрунт

легше піддається структурним змінам, які залишаються і після його висихання. Від переушільнення втрачається родючість ґрунту через видалення з нього корисних поживних речовин, необхідних для росту рослин.

Серед шляхів запобігання переушільнення ґрунтів можна виділити такі, як:

- регулювання кількості проходів сільськогосподарської техніки по землі, що обробляється,
- використання постійної технологічної колії та уникнення обробітку вологої землі;
- використання техніки з великим колісними базами, застосування комбінованих та широкозахватних агрегатів, комбінування технологічних операцій, коли це можливо, також комбінування має економічні та часові переваги;
- наявність дренажу, що частково покриває ґрунт рослинними залишками;
- використання системи сівозмін та правильної ротації культур, включаючи вирощування культур, що поліпшують структуру ґрунту, таких як гречка та еспарцет;
- застосування глибокого рихлення, щільювання, сівалок прямого посіву та методів нульового або мінімального обробітку.

Наступною проблемою організації раціонального землекористування Петриківської ТГ виступає незаконна вирубка лісів, що здійснюється з метою фінансової наживи завдяки продажу деревини для заготівлі дров. Найчастіше вирубують акацію та сосну.

На жаль, поширеною проблемою є і лісові пожежі, які найчастіше виникають через антропогенний вплив, тобто люди не дотримуються норм пожежної безпеки під час відпочинку та прибирання своїм присадибних територій.

На рисунку 3.6 показано низовинну пожежу, що виникає коли горить опале листя, трава та опалі гілки.

Рис. 3.6. Лісова пожежа в с.Шульгівка [зроблено автором]

Така пожежа легша у гасінні, ніж верхова, коли горять крони дерев, але низовинна пожежа може легко перерости у верховинну, найчастіше цьому можуть посприяти сухі дерева, які легко загоряються.

Однією з поширених проблем, що ускладнює раціональне використання земель на території Петриківської територіальної громади, є вітрова ерозія, що полягає у виносі, в першу чергу, найдрібнішої фракції ґрунту. Коли ґрунт вивітрюється і відноситься вітром, це може призвести до формування піщаних дюн або виритів, що в результаті призводить до зменшення площі родючих земель. Крім того, вітряні процеси можуть спричинити утворення шарів пилу на сільськогосподарських угіддях, що ускладнює обробку землі та може призвести до зниження врожайності. Таким чином, контроль за вітровою ерозією є важливою складовою стратегій збереження ґрунтів і забезпечення продуктивності сільськогосподарських угідь [47].

Наступна проблема - втрата гумусу й поживних речовин. Загальними причинами втрати гумусу є:

- ерозія, яка спричинена постійним змиванням верхнього шару ґрунту внаслідок дощу або вітру, тобто водна та вітрова ерозія;

- кислотні дощі, які можуть руйнувати гумус через високий рівень кислотності, що є причиною ряду хімічних процесів: дезамінування, гідроліз, окислення. Високий рівень кислотності зменшує і активність мікроорганізмів у ґрунтах;
- забруднення ґрунтів через викиди промисловості, використання пестицидів та інших хімічних речовин сприяє зменшенню рівня гумусу в ґрунті, руйнуючи його структуру та хімічний склад;
- неправильне використання землі, зокрема вирощування одного типу культури на одній ділянці протягом багатьох років, що може призвести до втрати гумусу. Особливий вплив мають культури, які потребують великої кількості віддачі корисних поживних речовин, такі як: кукурудза, соя, соняшник, пшениця, цукрова тростина;
- недостатня кількість додавання органічних добрив та речовин, що сприяють оновленню мікроелементів, що сприяють збереженню гумусу.

Першочерговою причиною проблеми втрати гумусу у межах Петриківської територіальної громади є використання хімічних добрив, зокрема таких як: аміачна селітра, суперфосфати і калійні солі. Внаслідок дії добрив на ґрунт відбуваються процеси взаємодії добрива із органічними речовинами, що спричиняють виникнення таких процесів, як: абсорбція, дисоціація та іонізація - мета даних процесів це активізація процесу потрапляння корисних та поживних для росту рослин мікроелементів, але неправильне застосування добрив забруднює ґрунт та призводить до втрати гумусу [51].

Поширеною проблемою землекористування Петриківської ТГ є і наявність стихійних сміттєзвалищ, одне з таких було зафіксовано автором у селі Гречане на шляху до річки Орлі. Стихійні сміттєзвалища є однією із екологічних проблем землекористування Петриківської територіальної громади. Великі ділянки сміття різного типу, що викинуте вздовж дороги, лежить там протягом декількох років та з кожним роком кількість сміття збільшується (рис. 3.7).

Рис.3.7. Незаконне сміттєзвалища у с.Гречане [зроблено автором]

Ще однією проблемою, що була зафіксована на території Петриківської територіальної громади, це недотримання сівозмін, яке полягає у вирощуванні одного типу культури. Монопольне положення серед культур Петриківської громади займає кукурудза. Домінування однієї культури призводить до суттєвого виснаження ґрунту. Крім того, ротація культур впливає і на кількість

шкідників, адже у випадку постійного висаджування тієї самої культури, щорічно популяція шкідників, притаманних саме цій культурі, буде зростати, ускладнюючи боротьбу з ними та потребуючи великої кількості хімікатів, що негативно впливають на загальний стан ґрунтів [51].

За результатами проведених польових досліджень в околицях сіл Гречане, Іванівка, Сорочино, Шульгівка, було ідентифіковано та картографовано місця виявлених проблем землекористування (рис. 3.8.). Так було виявлено наявність незаконних сміттєзвалищ, місця розорювання земель несільськогосподарського призначення, деградацію ґрунтів через нераціональне використання, пожежі на території лісу та вирубування дерев.

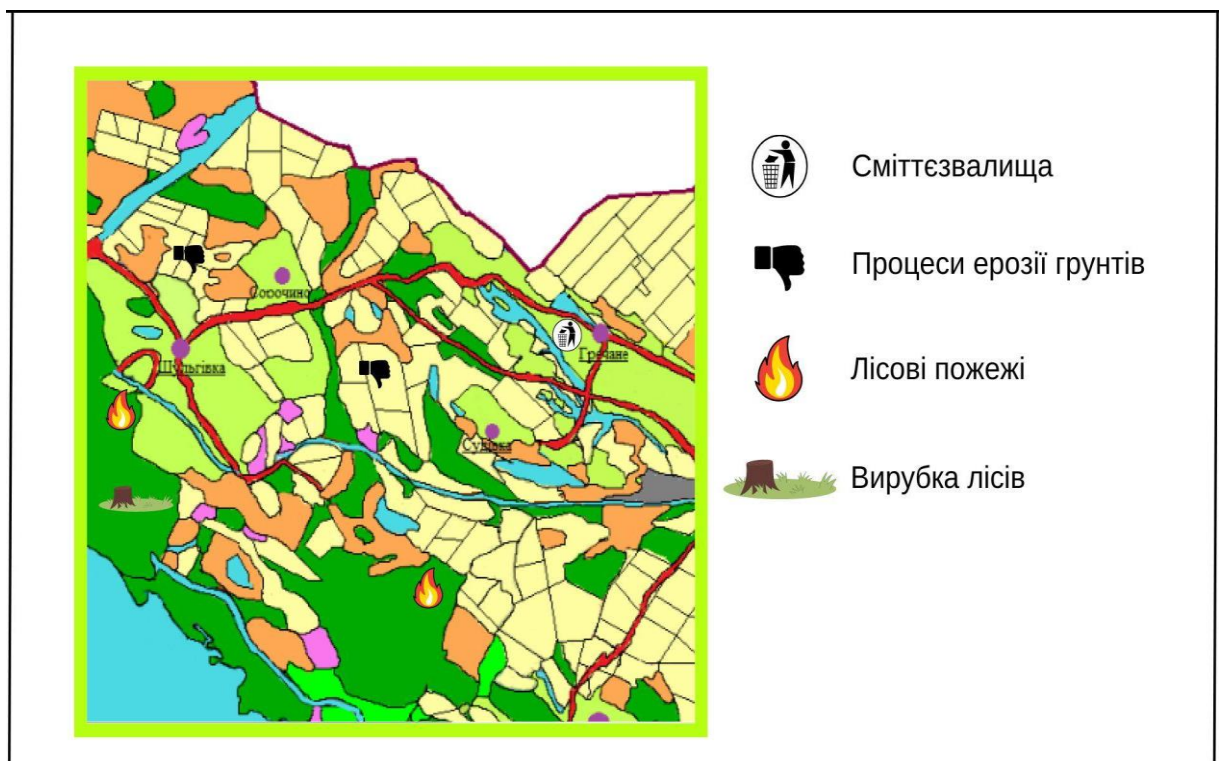

Рис. 3.8. Виявлені проблеми землекористування під час польових досліджень в околицях сіл Гречане, Іванівка, Сорочино, Шульгівка

Для покращення ступеню раціональності землекористування Петриківської ТГ необхідно вжити наступних заходів:

- проведення систематизованих польових досліджень в межах усієї території громади для виявлення й картографування проявів нераціонального землекористування,
- удосконалення методів ведення сільськогосподарських робіт задля зменшення негативного впливу на ґрунти,
- проведення низки протиерозійних заходів,
- лісовідновлення й лісонасадження,
- моніторинг, в тому числі й громадський, поширення таких проявів нераціонального землекористування як то захаращення територій, поширення сміттєзвалищ, вирубування дерев, розорювання сіножатей, пасовищ та інших не призначених для цього ділянок,
- постійний контроль органами місцевого самоврядування дотримання норм раціонального землекористування в межах території громади.

Прикладом шляхів відновлення земельних ресурсів Петриківської ТГ є насадження сосни, яке було здійснено весною 2024 року. Розмір ділянки насадження становить близько 2 га, якщо за ділянкою буде здійснюватися належний догляд, то через 20 років можна буде побачити чудовий молодий ліс.

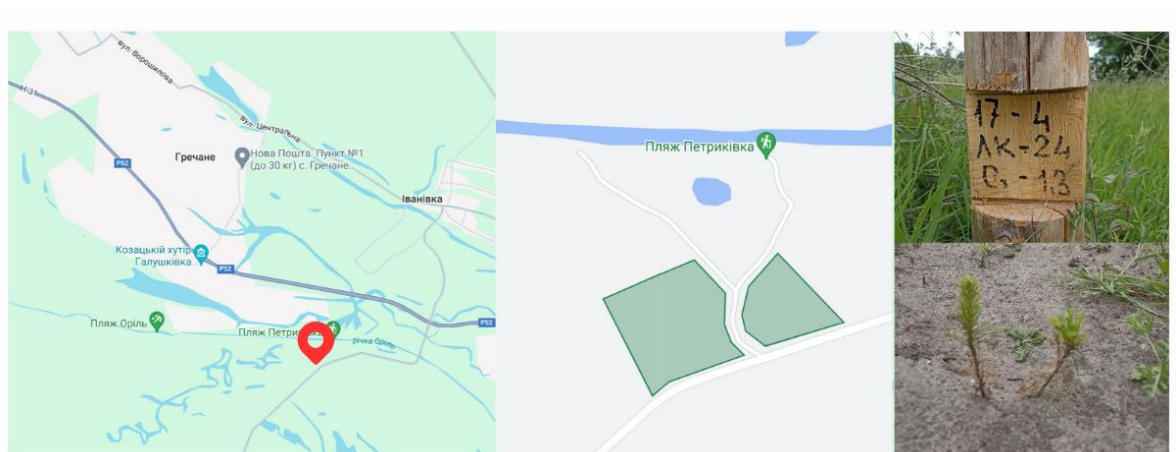

Рис. 3.9. Насадження сосни у с. Іванівка [зроблено автором]

ВИСНОВКИ

1. В результаті аналізу літературних джерел встановлено, що тлумачення сутності раціонального землекористування змінювалось протягом останніх 50 років розпочинаючи від акцентування уваги на збільшенні врожайності з одиниці площі шляхом впровадження нових технологій та методів ведення сільського господарства, й завершуючи прагненням досягти збалансованості між отриманням максимального прибутку та збереженням ресурсного потенціалу земель, зокрема через підвищення родючості ґрунтів, дотримання спеціально визначених правил і норм землекористування для земельних угідь різних категорій та форм власності. Практична реалізація організації раціонального землекористування в сучасній Україні для окремих територіальних громад включає в себе проведення належного планування, контролю та оцінки стану використання земель в їх межах і часто співвіднесена до обрання найоптимальнішого варіанту землекористування з можливих. Істотне значення при цьому має популяризація серед населення важливості раціонального землекористування як інструменту сталого розвитку земель та майбутнього успішного розвитку територіальної громади.

2. Проведений аналіз структури земельного фонду Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області доводить, що в структурі її земель суттєво переважають землі сільськогосподарського призначення, які займають 64,2 % площі громади; при цьому питома вага ріллі сягає 40,6% території громади, пасовищ – 12,2%, сіножатей – 15,7%; багаторічними насадженнями вкрито 15% території, під забудовою зайнято 15,7%, а на останньому місці за площею знаходяться землі водного фонду, що займають лише 0,8% території громади. Основними землекористувачами виступають сільськогосподарські підприємства як рослинницького, де вирощують кукурудзу, пшеницю, соняшник, рапс, овочі, так і тваринницького спрямування, що спеціалізуються на свинарстві, молочному скотарстві та птахівництві. Останнє виступає основною діяльністю найбільшого землекористувача громади – підприємства "ОРІЛЬ-ЛІДЕР", що використовує

землі площею 316, 9540 га та входить до компанії МХП, яка займає друге місце серед агрохолдингів України за площею використаних земель.

3. В результаті дослідження території Петриківської громади, включаючи польові дослідження в околицях сіл Гречане, Іванівка, Сорочино, Шульгівка, було виявлено низку проблем, що ускладнюють організацію раціонального землекористування, зокрема: а) надмірне розорювання земель з метою збільшення кількості ріллі за рахунок пасовищ, сіножатей, водозахисних та природоохоронних зон; б) деградацію земель, представлену як переущільненням ґрунтів через перевищення стандартів допустимого тиску машинно-тракторних агрегатів на ґрунт і надмірною кількістю їх проходження по ріллі, так і наслідками вітрової ерозії, забруднення ґрунтів хімічними добривами, такими як: аміачна селітра, суперфосфати і калійні солі тощо; в) зменшення деревних насаджень внаслідок незаконного вирубування та пожеж; г) виснаження земель через недотримання сівозмін – має місце домінування посівів кукурудзи; д) наявність стихійних сміттєзвалищ. Місця виявлених проблем землекористування було ідентифіковано і картографовано під час польових досліджень в околицях сіл Гречане, Іванівка, Сорочино, Шульгівка.

4. Для покращення ступеню раціональності землекористування Петриківської ТГ рекомендовано: а) провести систематизовані польові дослідження в межах усієї території громади для виявлення й картографування проявів нераціонального землекористування; б) удосконалити методи ведення сільськогосподарських робіт задля зменшення негативного впливу на ґрунти; в) провести низку протиерозійних заходів, лісовідновлення й лісонасадження; г) організувати моніторинг, в тому числі й громадський, з виявлення проявів нераціонального землекористування, як то: захаращення територій, поширення сміттєзвалищ, вирубування дерев, розорювання сіножатей, пасовищ та інших не призначених для цього ділянок; д) проведення постійного контролю органами місцевого самоврядування за дотримання норм раціонального землекористування в межах території громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубир Н.О., Серга Я.В. Сучасний стан і перспективи раціонального землекористування Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області. «European congress of scientific achievements», 26 – 28 February. Barcelona, Spain, 2024.
2. Серга Я. В. Проблеми і перспективи стану сільськогосподарських угідь Петриківської територіальної громади Дніпропетровської області. Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи : науково-практ. конф. студентів та аспірантів, м. Харків, 11 квіт. 2024 р.
3. Паньків З. Земельні ресурси : Навч. посіб. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2008. 272 с.
4. Макарова В. В. Еколого-економічна організація системи сталого сільськогосподарського землекористування : thesis. 2021. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85035> (дата звернення: 01.06.2024).
5. Коробська А. О. Раціональне землекористування - як основа сталого розвитку національної економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2019. № 4 (215). С. 105–115.
6. Кваша С. М. Земельні відносини в контексті моделей розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2009. № 3 (173). С. 54–57.
7. Бусуйок Д. В. Функції органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення раціонального використання та охорони земель. Держава і право. 2011. Вип. 52. С. 373–379.
8. Канааш О. П. Принципи класифікації земель як основи раціонального використання земельних ресурсів. Вісник аграрної науки. 2002. № 3. С. 63–66.
9. П'яткова А. В. Просторова ГІС-реалізація моделі раціонального використання земельних ресурсів ерозійно-небезпечних земель. Вісник

- Одеського національного університету. Серія: географічні та геологічні науки. 2015. Т. 20, вип. 4 (27). С. 74–88.
10. Мордвінова І. О. Економічне стимулювання раціонального природокористування в аграрній сфері. Держава та регіони. Економіка та підприємництво. 2008. № 4. С. 134–140.
 11. Мрачковська Н. К. Формування та ефективність використання земельних ресурсів. Економіка АПК. 2010. № 9 (191). С. 21–25.
 12. Ткаль Я., Абрахам Ю. Формування ефективного використання земельних ресурсів в обліку, аналізі та управлінні сільськогосподарськими підприємствами. Фінансовий простір. 2019. № 1(33). С. 21–37. URL: [https://doi.org/10.18371/fp.1\(33\).2019.177095](https://doi.org/10.18371/fp.1(33).2019.177095) (дата звернення: 01.06.2024).
 13. Третяк А. М. Стан та проблеми розвитку земельних відносин в сільському господарстві. Земельне право України: теорія і практика. 2012. № 10. С. 9–19.
 14. Третяк В. М., Капінос Н. О. Стан та проблеми стратегічного планування розвитку землекористування в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 18. С. 5–12. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.18.5> (дата звернення: 02.06.2024).
 15. Мельник Ю., Присяжнюк М. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки. Київ : Координац. рада з питань аграр. політики при Каб. Міністрів України, 2009. 135 с.
 16. Паньків З. Екологічні проблеми землекористування в Україні. Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія географічна. 2009. Вип. 37. С. 101–105.
 17. Мельничук Л. Проблеми сталого та раціонального землекористування в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. URL: <http://global-national.in.ua/vipusk-1-2014/230-melnichuk-l-s-problemi-stalogo-ta-ratsiona> (дата звернення: 07.05.2024).

18. Заставнюк Л. І. Реформування і розвиток земельних відносин в умовах трансформації форм власності і господарювання : Дисертація. Тернопіль, 2011. 189 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1698/1/dis.Zastavnjuk.PDF> (дата звернення: 09.05.2024).
19. Кучер А. Ефективність органічного землекористування. Економіка сільського господарства та ресурсів: міжнародний науковий електронний журнал. 2017. Т. 3, № 3. С. 41–62. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2017.03.03.04> (дата звернення: 01.06.2024).
20. Фермерське землекористування в Україні: проблеми розвитку в умовах функціонування земельного ринку / А. М. Третяк та ін. Ефективна економіка. 2023. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.7> (дата звернення: 02.06.2024).
21. Вплив воєнних дій на ґрунтовий покрив України. Картографічне джерело. URL: <https://issar.com.ua/> (дата звернення: 07.05.2024).
22. Петриківська селищна об'єднана територіальна громада. портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/gromada/987/composition> (дата звернення: 08.05.2024).
23. Косицька З. Петриківка – давній осередок витинанки в Україні. *Studia ucrainica varsoviensia*. 2021. № 9. С. 87–101. URL: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.9.7> (дата звернення: 02.06.2024).
24. Соболева О. Петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX – XXI ст. Автентична Україна. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/petrikivskij-rozpis> (дата звернення: 26.05.2024).
25. Волошина І. Всесвітньо невідома Петриківка. *Ukrainer.net*. URL: <https://www.ukrainer.net/petrykivka/> (дата звернення: 31.05.2024).
26. Нікітченко С. О. Теоретичні основи стійкості селянських господарств, як основи розвитку підприємництва в Україні. Економіка та держава.

2022. № 6. С. 76–80. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.6.76> (дата звернення: 02.06.2024).
27. Яцик А., Бишовець Л., Богатов Є. Малі річки України : довідник. Київ : Урожай, 1991. 293 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 22.05.2024).
28. Боловахно І. Грунти району Дніпровського льодовикового язика. Київ, 1930. 58 с.
29. Зміни агрофізичних властивостей чорнозему звичайного за умови довготривалого землекористування та економічне стимулювання їхнього відновлення / С. М. Крамарьов та ін. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2021. № 2. С. 93–105. URL: <https://doi.org/10.31210/visnyk2021.02.12> (дата звернення: 02.06.2024).
30. Червона книга Дніпропетровської області (Рослинний світ). Дніпро : Дніпропетр. облдержадмін., 2010. 500 с. URL: <http://dneprunnat.dp.ua/document/mm/ekpr/chkudnr.pdf> (дата звернення: 28.05.2024).
31. Червона книга Дніпропетровської області (Тваринний світ). Дніпро : Дніпропетр. облдержадмін., 2011. 489 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009995> (дата звернення: 19.05.2024).
32. Мельник Л. Л. Фермерство України в контексті розмірів землекористування. Агросвіт. 2017. № 8, квіт. С. 24–34.
33. Чуб О. Проект землеустрою як основа раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Економіст. 2011. № 10 (300). С. 36–37.
34. Николук О., Пивовар П., Назаркіна Р. Динаміка земельного фонду: як змінилися земельні ресурси України після 24 лютого 2022 року. Центр досліджень продовольства та землекористування. URL: <https://kse.ua/center-for-food-and-land-use-research-c4flure-main/> (дата звернення: 22.05.2024).

35. Євтушенко М. В. Сталий розвиток територій в контексті раціонального землекористування : thesis. 2012. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/25659> (дата звернення: 01.06.2024).
36. Шевченко В. М. Економічні напрями інноваційного розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Агросвіт. 2018. № 13, лип. С. 57–62.
37. Кучер А. Ефективність органічного землекористування. Економіка сільського господарства та ресурсів: міжнародний науковий електронний журнал. 2017. Т. 3, № 3. С. 41–62. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2017.03.03.04> (дата звернення: 01.06.2024).
38. Остапенко В. Рослини і тварини Дніпропетровської області занесені до червоної книги. Сайт Остапенко В.О. URL: <https://sites.google.com/view/ostapko/> (дата звернення: 18.05.2024).
39. Жила В. І., Доценко С. С., Іоненко В. І. Підвищення ефективності процесів відновлення вмісту гумусу в ґрунті : thesis. 2009. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/20774> (дата звернення: 04.06.2024).
40. На Полтавщині відкрили рух транспорту новим шляхопроводом і мостом на автодорозі «Дніпро-Решетилівка». Корисне телебачення. URL: <https://irt.pl.ua/89/39/> (дата звернення: 07.05.2024).
41. Світалінський М. Вітрова ерозія ґрунтів і земель України – види дефляції ґрунтів, причини, чинники і захист ґрунтів. NRV UA. URL: <https://nrv.org.ua/vitrova-eroziya-gruntiv-i-zemel-ukrayiny/> (дата звернення: 07.05.2024).
42. Скопенко Н. Агропромисловий сектор: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. Економічний аналіз. 2011. Вип. 8, ч. 1. С. 179–183.
43. Комплекс «Оріль-Лідер». МХП. URL: <https://mhpr.com.ua/uk/pro-kompaniiu/okhorona-dovkillia> (дата звернення: 07.05.2024).

44. Сидоренко І. І. Сучасне управління в галузі використання і охорони земель. Економіка і регіон. 2016. № 2 (57). С. 85–90.
45. Ступень М. Г. Світовий досвід функціонування кадастрових систем у контексті раціонального землекористування. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 17, верес. С. 22–26.
46. Черлінка В. Сівозміна як підхід до підвищення продуктивності поля. EOS Data Analytics. URL: <https://eos.com/uk/blog/sivozmina/> (дата звернення: 07.05.2024).
47. Тепличний комбінат «Дніпровський». Agrotimes. URL: <https://agrotimes.ua/article/kombinat-dniprovskyj-usi-obstavyny-proty-teplychnykyiv/> (дата звернення: 07.05.2024).
48. Dankevych V. Y., Dankevych Y. M., Sheheda A. V. Influence of globalization of the economy on the formation of land relations in agriculture. The problems of economy. 2019. Vol. 2, no. 40. P. 5–14. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-2-5-14> (date of access: 02.06.2024).
49. Зниження родючості ґрунту, та наслідки цього. Агроліга. URL: <https://agro-liga.com/uk/znizhennya-rodyuchosti-gruntu-ta-naslidki-tsogo/>
50. Про хлібозавод №3 ТМ. Хлібозавод №3. URL: <https://3hleb.dp.ua/> (дата звернення: 07.05.2024).
51. Грабчук І., Бугайчук В., Рудницький В. Підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. Економіка та суспільство. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-48> (дата звернення: 02.06.2024).